

AZERBAYCAN RESPUBLİKASI'NDA MAHKEME SİSTEMİ

*Doç. Dr. Eyiip ZENGİN
Nesimi KAMALOV**

GİRİŞ

18 Ekim 1991 tarihinde Azerbaycan Sovyet Sosyalist Respublikası Ali Sovyetinin aldığı karar üzerine Azerbaycan Sovyetler Birliği terki binden çıktı ve bağımsızlığını ilan etti.

Bağımsızlığın yanında Azerbaycan, uzun dönemden beri kabullenmiş olduğu sosyalist rejimini de değiştirerek piyasa ekonomisine geçti.

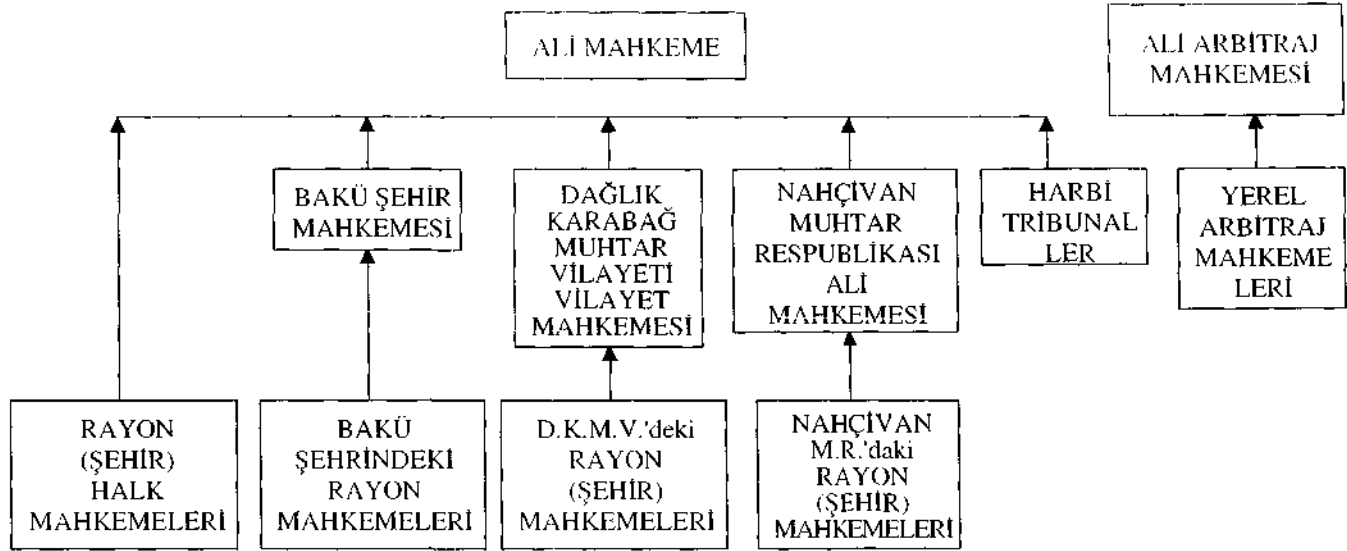
Bir yandan yeni devlet kurma çabaları, bir yandan da eski rejimi terk ederek yeni rejime geçişin doğal sonucu olarak yapılması kaçınılmaz bazı reformlar gündeme geldi.

Ülkede öncelikle yapılması gereken devlet yapısında reformlar yaparak Yasama, Yürütme ve Yargı organı olmak üzere üçlü bir kuvvetler ayırımını sağlamaktı.

Bugüne kadar hem bu, hem de diğer alanlarda reformlar yapılmıştır; bazıları yapıma aşamasındadır.

Bu çalışmada ele alınan konu Azerbaycan Mahkeme Sistemi'dir. Devletin esas temellerinden birini oluşturan Yargı ve Mahkeme Sistemi ile ilgili olarak reformlar başlamış ve devam etmektedir.

* Qafqaz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bakü-Azerbaycan



16 Haziran 1981 tarihli "Mahkeme Kuruluşu Hakkında" Azerbaycan SSR.'in kanununda öngörülen mahkeme sistemi (1991 düzenlemeleriyle).

Bugün Azerbaycan'da eski Sovyetler döneminden kalan, fakat 1991 yılından beri gerekli hukuki düzenlemelerin yapıldığı bir Mahkeme Sistemi faaliyet göstermektedir. Bunun yanında yukarıda da değinildiği gibi, Azerbaycan'da Mahkeme Sistemi alanında reformlar başlamıştır ve gelecek Azerbaycan Respublikası Mahkeme Sistemi de artık kağıt üzerinde bile olsa belirlenmiştir. Mahkeme sisteminin hemen değiştirilmesinin mümkün olmaması ve bir yandan da ülkenin büyük bir finansal sıkıntı içinde olması dolayısıyla yeni mahkeme sistemine geçiş ve onun yürürlüğe konularak uygulanması biraz zaman gerektirecektir.

Çalışmada ilk önce bugün uygulanmakta olan, ardından da gelecekte uygulanacak sistem incelenmektedir.

1. BUGÜN YÜRÜRLÜKTE OLAN MAHKEME SİSTEMİ

Şemadan da anlaşıldığı gibi Azerbaycan Respublikası Ali Mahkemesi, Arbitraj Mahkemesi, Nahçıvan Muhtar Respublikası Ali Mahkemesi, Dağlık Karabağ Muhtar Vilayeti Vilayet Mahkemesi, Bakü Şehir Mahkemesi, Harbi Tribunaller, rayon (şehir) halk mahkemeleri, "Azerbaycan Respublikası"- Mahkeme Sistemi'nin parçalarını oluşturmaktalar¹.

1.1. Rayon (Şehir) Halk Mahkemeleri

Rayon (şehir) halk mahkemesi rayonda, şehirde (rayon tabiliğindeki şehirler dışında), şehirdeki rayonlarda kurulur².

Rayon ve şehir için rayon (şehir) halk mahkemesi Azerbaycan Respublikası Ali Sovyetinin Reyaset heyeti, Nahçıvan Muhtar Respublikası Ali Sovyetinin Reyaset heyeti tarafından Azerbaycan Respublikası Adliye Bakanlığının önerisine göre kurulur.

-
1. "Azerbaycan Respublikası'nın Mahkeme Kuruluşu hakkında Azerbaycan Respublikası'nın Kanununa Değişiklikler ve İlaveler Edilmesi Baredə" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 27 Mayıs 1992, m.1
 2. "Mahkeme Kuruluşu hakkında" Azerbaycan SSR.kanunu, 16 Haziran 1981 m.20, s.12

Rayon (şehir) halk mahkemeleri halk hakimlerinden ve halk iclasçılarında ibaret olarak seçilirler.

İki veya daha fazla halk hakemi seçildiğinde **rayon, şehir, şehirde rayon halk deputaları sovyeti** seçilmiş halk hakemleri arasından rayon (şehir) halk mahkemesi başkanını oturumda tasdik eder. Bu iş üzere takdimatı uygun şekilde Azerbaycan Respublikası Adliye Bakanı, Nahçıvan M.R. Adliye Bakanı verir³.

Rayon (şehir) halk mahkemelerinin halk hakimleri rayonun, şehrin, şehirde rayonun vatandaşları tarafından gizli oylama yolu ile umumî, eşit ve direkt oy yöntemine dayanarak seçilirler. **Görev süreleri 10 yıldır.**

Rayon (şehir) halk mahkemelerinin halk iclasçuları iş veya oturma yerlerinde vatandaşların toplantılarında, ordu birliklerinde ise askeri personelin toplantılarında açık oylama yoluyla seçilirler. **Görev süreleri 2 yıl 6 aydır.**

Rayon (şehir) halk mahkemeleri halk hakimlerinin ve halk iclasçılarının seçimi usulü "Azerbaycan Respublikası rayon (şehir) halk seçkileri hakkında" Azerbaycan Respublikası kanunu ile muayyen edilir.

Her rayon (şehir) halk mahkemesi için halk hakimlerinin ve halk iclasçılarının sayısı Azerbaycan Respublikası adliye bakanının, Nahçıvan M.R. adliye bakanının teklifi üzerine usulüne uygun olarak Azerbaycan Respublikası'nın Ali Sovyetinin Reyaset heyeti, Nahçıvan M.R. Ali Sovyetinin Reyaset heyeti tarafından belirlenir⁴.

Kanunun diğer mahkemelerin yetkisine giren işler istisna olmakla, **mülki işlere ve ceza işlerine rayon halk mahkemeleri ve şehir halk mahkemeleri bakar**⁵.

3. "Mahkeme Kuruluşu hakkında" Azerbaycan SSR kanunu, 16 Haziran 1981 m.22, s.13

4. "Mahkeme Kuruluşu hakkında" Azerbaycan SSR kanunu, 16 Haziran 1981 m.23, s.14

5. "Mahkeme Kuruluşu hakkında" Azerbaycan SSR kanunu, 16 Haziran 1981 m.24, s.

1.2. Bakü Şehir Mahkemesi

Bakü şehir mahkemesi Azerbaycan Respublikası Ali Sovyeti başkandan, başkan yardımcılardan, mahkeme üyelerinden ve halk iclasçılardan ibaret terkipte seçilir⁶.

Bakü şehir Mahkemesi'nin üye sayısı Azerbaycan Respublikası adliye bakanının teklifi üzerine Bakü şehir halk deputatları Sovyeti tarafından muayyen edilir.

Bakü şehir mahkemesi kendi faaliyeti hakkında salahiyetli olduğu sürede en az bir kez Bakü şehir halk deputatları Sovyetine rapor takdim eder ve düzenli olarak malumat verir.

Bakü şehir mahkemesi aşağıda belirtilen organları vasıtasıyla faaliyet göstermektedir:

- 1) mahkemenin reyaset heyeti;
- 2) mülki işler üzre mahkeme kollegiyası;
- 3) cinayet işleri üzre mahkeme kollegiyası⁷.

Bakü Şehir Mahkemesi:

Yetkisi dahilinde olan işlere birinci instansiya mahkemesi yani ilk derece mahkemesi, kassasiya kaidesinde, nezaret kaidesinde ve yeni açılmış haller üzre bakar⁸.

Bakü şehir Mahkemesi'nin reyaset heyeti başkandan, başkan yardımcılardan ve Bakü şehir Halk Deputatları Sovyetinin İcraiyye Komitesi tarafından muayyen olunan sayıda mahkeme üyelerinden ibaret terkipte teşkil edilir.

-
6. "Azerbaycan Respublikası'nın Mahkeme Kuruluşu hakkında Azerbaycan Respublikası Kanununa Değişiklikler Edilmesi Barede" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 20 Haziran 1995
 7. "Mahkeme Kuruluşu hakkında" Azerbaycan SSR.kanunu, 16 Haziran 1981 m.39, s-24
 8. "Mahkeme Kuruluşu hakkında" Azerbaycan SSR.kanunu, 16 Haziran 1981 m.20, s-25

Mahkemenin reyaset heyetinin terkihi mahkeme başkanının teklifi üzerine Bakü Şehir Halk Deputatları Sovyetinin İcraiyye Komitesi tarafından tasdik edilir.

Davanın görülmesi sırasında reyaset heyetinin toplantılarına Bakü şehir savcısının katılması zorunludur.

Bakü Şehir Mahkemesi'nin Reyaset Heyeti:

1) yetkileri dahilinde **nezaret kaidesinde ve yeni açılmış haller üzre işlere bakar;**

2) mahkeme başkanının teklifi üzerine hakimler arasından mülki işler üzre mahkeme kollegiyasının ve cinayet işleri üzre mahkeme kollegiyasının **terkiplerini tasdik eder;**

3) mahkeme pratiğinin öğrenilmesi ve umumileştirilmesi, mahkeme istatistiğinin tahlil edilmesi **materyallarına bakar;**

4) mahkeme kollegiyalarının faaliyeti hakkında kollegiya başkanlarının **raporlarını dinler.**

Bakü şehir Mahkemesi'nin mülki işler üzre mahkeme kollegiyası ve cinayet işleri üzre mahkeme kollegiyası **Bakü şehir Mahkemesi'nin reyaset heyeti tarafından** bu mahkemenin hakimleri arasından atanır. Mahkeme kollegiyalarına Bakü şehir mahkemesi başkanının yardımcılarını başkanlık eder.

Bakü şehir Mahkemesi'nin başkanı gereken hallerde kendi serencamı ile bir kollegiyanın hakimlerini diğer kollegiyanın terkiibinde işlere bakmak için celb etmek ihtiyarına sahiptir.

Bakü şehir Mahkemesi'nin **mülki işler üzre mahkeme kollegiyası ve cinayet işleri üzre mahkeme kollegiyası kendi selahiyeti dahilinde işlere** ilk derece mahkemesi olarak, kassasiya kaidesinde ve yeni açılmış haller üzre bakarlar.

1.3. Dağlık Karabağ Muhtar Vilayeti Vilayet Mahkemesi

Azerbaycan Respublikası'nın Ali Sovyeti'nin 26 Kasım 1991 tarihli kanunıyla Dağlık Karabağ Muhtar Vilayeti lağv edilmiştir". Bu "Azerbaycan Respublikası'nın mahkeme kuruluşu hakkında kanuna değişiklikler ve ilaveler edilmesi barede" Azerbaycan Respublikası kanununda da belirtilmiştir". Bu yüzden araştırmamızda bu konuya değinmeyeceğiz.

1.4. Nahçıvan Muhtar Respublikası Âli Mahkemesi

Nahçıvan Muhtar Respublikası Ali Mahkemesi Nahçıvan Muhtar Respublikası'nın ali yani en üst mahkeme organıdır. Azerbaycan Respublikası kanunvericiliğiyle belirlenmiş şekilde Nahçıvan Muhtar Respublikası rayon (şehir) halk mahkemelerinin mahkeme faaliyetine nezaret eder.

Nahçıvan M.R. Âli Mahkemesi Nahçıvan M.R. Âli Sovyeti tarafından beş yıl süreyle seçilir. Mahkemenin organları: Başkan, başkan yardımcısı, mahkeme üyeleri ve halk iclasçılarıdır.

Nahçıvan M . R. Âli Mahkemesi'nin say terkihi ve organları Azerbaycan Respublikası adliye bakanın teklifine dayanarak Nahçıvan M.R. Âli Sovyeti tarafından muayyen edilir.

Nahçıvan M.R. Âli Mahkemesi kendi faaliyeti hakkında yetkili olduğu dönemde en az bir kez Nahçıvan M .R . Âli Sovyetine rapor taktim eder ve Nahçıvan M. R.Âli Sovyetinin Reyaset Heyetine malumat verir¹¹.

-
9. "Azerbaycan Respublikası'nın Dağlık Karabağ Muhtar Vilayeti lağv etmek hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 26 Kasım 1991, No 279-XII
 10. "Azerbaycan Respublikası'nın Mahkeme Kuruluşu hakkında Azerbaycan Respublikası'nın Kanununa Değişiklikler ve İlaveler Edilmesi Barede" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 27 Mayıs 1992, m.1
 11. "Mahkeme Kuruluşu hakkında" Azerbaycan SSR.kanunu, 16 Haziran 1981m.50, s-30

Nahçıvan M.R. Âli Mahkemesi aşağıdaki terkipte faaliyet göstermektedir :

- 1) Âli Mahkemenin reyaset heyeti ;
- 2) mülki işler üzere mahkeme kollegiyası ;
- 3) cinayet işleri üzere mahkeme kollegiyası¹².

Nahçıvan M. R. Âli Mahkemesi :

Kendi yetkisi dahilinde işlere ilk derece mahkemesi olarak, kassasiya kaidesinde, nezaret kaidesinde ve yeni açılmış haller üzere bakar;

Nahçıvan M. R. Anayasasına uygun olarak Nahçıvan M.R. Âli mahkemesi Nahçıvan M. R. Ali Sovyetine kanunvericilik teşebbüsünde bulunma yani usulüne uygun şekilde kanun koyucu organa kanun projesini sunabilme **hakkına sahiptir**¹³.

Nahçıvan M.R. Âli Mahkemesi'nin reyaset heyeti başkandan, başkan yardımcılardan ve Nahçıvan M. R. Âli Sovyetinin Reyaset Heyeti tarafından muayyen olunan sayıda mahkeme üyelerinden ibaret terkipte kurulur.

Âli Mahkemenin reyaset heyetinin terkihi Nahçıvan M.R. Âli Mahkemesi başkanın teklifi üzerine Nahçıvan M. R. Âli Sovyetinin Reyaset Heyeti tarafından tasdik edilir.

Davanın görülmesi sırasında Âli Mahkemenin reyaset heyetinin toplantılarına Nahçıvan M. R. savcısının katılması zorunludur.

12. "Mahkeme Kuruluşu hakkında"Azerbaycan SSR.kanunu, 16 Haziran 1981m.51, s-31

13. "Mahkeme Kuruluşu hakkında"Azerbaycan SSR.kanunu, 16 Haziran 1981m.52, s-31

Nahçıvan M.R. Âli Mahkemesini Reyaset Heyeti:

1) kendi yetkisi dahilinde nezaret kaidesinde ve yeni açılmış haller üzere işlere bakar;

2) mahkeme başkanının teklifine esasen hakimler arasından mülki işler üzere mahkeme kollegiyasının terkiğini tasdik eder;

3) mahkeme kollegiyalarının faaliyeti hakkında kollegiya başkanlarının raporlarını dinler; mahkeme aparatının işine dair meselelere bakar;

4) kanunvericilik teşebbüsünün hayata geçirilmesi kaidesinde Nahçıvan M. R. Âli Sovyetine veya Nahçıvan M. R. Âli Sovyetinin Reyaset Heyetine teklifler verilmesi meselelerine bakar ve bu meseleleri hall eder;

5) kanunvericiliğin düzgün tatbik edilmesinde rayon (şehir) halk mahkemelerine yardım eder;

Nahçıvan M. R. Âli Mahkemesi'nin mülki işler üzere mahkeme kollegiyası ve cinayet işleri üzere mahkeme kollegiyası Âli Mahkemenin reyaset heyeti tarafından bu mahkemenin hakimleri arasından tayin olunur.

Mahkeme kollegiyalarına Nahçıvan M. R. Âli Mahkemesi'nin başkanı ve yardımcısı başkanlık ederler.

Nahçıvan M. R. Âli Mahkemesi'nin başkanı gereken hallerde kendi **serencamı** ile bir kollegiyanın hakimlerini diğer kollegiyanın terkiğinde işlere bakmak için celb etmek hakkına sahiptir¹⁴.

Nahçıvan M. R. Âli Mahkemesi mülki işler üzere mahkeme kollegiyası ve cinayet işleri üzere mahkeme kollegiyası kendi salahiyyeti dahilinde işlere ilk derece mahkemesi olarak, kassasiya kaidesinde ve yeni açılmış haller üzere bakarlar.

14. "Mahkeme Kuruluşu hakkında" Azərbaycan SSR kanunu, 16 Haziran 1981 m.56. s-

1.5. Harbi Tribunaler

Harbi tribunaler (yani Askeri Mahkemeler) Azerbaycan Respublikası'nın mahkemeleridir, mahkeme sistemine dahiller ve Azerbaycan Respublikası'nın Silahlı Kuvvetlerinde faaliyet gösterirler¹⁵.

Bir bütün olarak Azerbaycan Respublikası'nın Silahlı Kuvvetlerinin, ihtiyaç olduğunda ise birleşmelerin ve garnizonların harbi tribunaleri teşkil edilir.

Harbi tribunalerin kuruluşu ve yetkileri, aynı zamanda hakimlerinin ve halk iclasçılarının statüsü "Azerbaycan Respublikası'nın mahkeme kuruluşu hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın Kanunu, "Harbi Tribunaler hakkında" Azerbaycan Respublikası kanunu ve Azerbaycan Respublikası'nın diğer kanunvericiliği ile muayyen edilir.

Harbi Tribunaler :

1. Harbi tribunaler "Azerbaycan Respublikası'nın mahkeme kuruluşu hakkında " Azerbaycan Respublikası'nın kanununa uygun olarak adalet muhakemesinin hayata geçirilmesinde görevine giren vazifeleri yerine getirerek Azerbaycan Respublikası'nın güvenliğini, Silahlı Kuvvetlerinin, sınır ve iç ordularının ve Azerbaycan Respublikası'nın kanunvericiliğinde ön görülmüş diğer harbi birleşmelerin savaş kabiliyetini ve savaşa hazırlığını , harbi disiplinini ve harbi hizmetin muayyen edilmiş kaidesini, harbi kullukçuların yani askeri şahısların, aynı zamanda zorunlu harbi hizmette olan harbi vazifelilerin ve diğer vatandaşların ilan olunmuş ve kanunla teminat verilen sosyal – iktisadi, siyasi ve şahsi hak ve azatlıklarını, harbi birliklerin, harbi eğitim merkezlerinin, harbi müesseselerin, idarelerin, teşkilatlarda ortaya çıkan meselelere bakar.

15 "Harbi Tribunaler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu,27 Mayıs 1992, No138, m.1

2. Harbi tribunaller Silahlı Kuvvetlerde, sınır ve iç ordularında, Azərbaycan Respublikası'nın kanunvericiliğinde nazarda tutulmuş diğer harbi birliklerde kanunculuğu ve hukuk kaidesi temin etmek, hukuk bozuntularını önlemek, askeri şahısların kanunlar, harbi and ve askeri yönetmelikleri dakik ve dönmeden icra etmeleri, vatandaşların hakları, şerefi ve haysiyetine saygı duyması ve haklarının korunmak ve çiğnenmemesini temin etmek için faaliyet göstermekteler.

Harbi tribunal; başkandan, yardımcısından (ihtiyaç oldukta), harbi tribunalin üyelerinden ve halk iclasçılarından ibarettir¹⁶.

Harbi tribunallerin görev ve yetkisi dahilinde bulunan davalara;

1. İlk derece mahkemede ceza işlerine hakim ve iki halk iclasçısıyla;

2. Kassasiya ve nezaret kaidesinde ve yeni açılmış haller üzere işlere üç hakimle bakarlar.

Harbi tribunaller kanunda gösterilen aşağıdaki işlere bakar:

1. Askeri şahısların, aynı zamanda askeri hizmette olan harbi vazifelilerin işledikleri bütün suçlara;

2. Milli Tehlükesizlik Nazirlięi (Milli İstihbarat Teşkilatı) organlarının zabıta heyetinin, çavuşların, baş çavuşların, askerlerin işledikleri bütün suçlara;

3. İslah – Emek müesseselerinin reis heyetine mensup olan şahısların muayyen edilmiş hizmet kaidesine karşı işledikleri suçlara;

4. Azərbaycan Respublikası'nın kanunvericiliğinde hakkında gösteriş olan şahısların işledikleri suçlara¹⁷.

16. "Harbi Tribunaller hakkında" Azərbaycan Respublikası'nın kanunu.27 Mayıs 1992. No138. m.5

17. "Harbi Tribunaller hakkında" Azərbaycan Respublikası'nın kanunu.27 Mayıs 1992. No138. m.11

İlk derece harbi tribunalleri podpolkovnik yani ikinci dereceli kapitan rütbesi de dahil bu vazifeye dek olan şahısların ve hizmet mevkisine göre onlara eşit şahısların işledikleri suçlara, **tabor kumandanı** yani ikinci dereceli gemi kumandanı da dahil olmakla bu vazifeye dek olan vazifelerde çalışan şahısların ve hizmet mevkisine göre onlara eşit şahısların işledikleri suçlara bakar¹⁸.

Azərbaycan Respublikası Âli Məhkəməsi'nin harbi kollegiyası polkovnik yani birinci dereceli kapitan, general (admiral) askeri rütbeleri olan, yahut alay, tugay komutanları dahil yukarı vazifelerde ve bunlara eşit vazifelerde çalışan şahısların işledikleri suçlara bakar¹⁹.

İşlerin bir mahkemeden başkasına verilmesi meselesini Azərbaycan Respublikası Âli Məhkəməsi'nin başkanı halleder.

Respublika Âli Məhkəməsi'nin harbi kollegiyası altı derece harbi tribunallere ait olan herhangi bir işi **ilk derece mahkemesi olarak bakmayı kabul edebilir**.

Bir şahıs veya bir grup şahıs bir kaç suç yapmayla ilgili ittiham edilirken suçların biri hakkında iş harbi tribunale, o biri suçlar hakkında iş ise her hangi başka mahkemeye ait olursa, **bütünü suçlar hakkında işe harbi tribunal bakar**²⁰.

Bir grup şahıs bir veya bir kaç suç yapmada ittiham edilirse, suçların biri baresinde iş harbi tribunale aittirse ve onun ayrılması mümkün değilse diğer suçlar baresinde iş ise her hangi başka mahkemeye aittirse **işe harbi tribunal bakar**²¹.

18. "Harbi Tribunaller hakkında" Azərbaycan Respublikası'nın kanunu, 27 Mayıs 1992, №138, m.14

19. "Harbi Tribunaller hakkında" Azərbaycan Respublikası'nın kanunu, 27 Mayıs 1992, №138, m.15

20. "Harbi Tribunaller hakkında" Azərbaycan Respublikası'nın kanunu, 27 Mayıs 1992, №138, m.12-1

21. "Harbi Tribunaller hakkında" Azərbaycan Respublikası'nın kanunu, 27 Mayıs 1992, №138, m.12-2

"Harbi Tribunaler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanununun 17. maddesinin 1. bendinde gösterilmiş ve harbi hizmet zamanı suç yapmış, lakin mahkemede işe bakılana kadar hizmetten bırakılmış şahısların suçları hakkında **işlere harbi tribunaller bakar**²².

Harbi hizmete çağrılana kadar veya milli istihbarat, yahut iç işler organlarına hizmete kabul olunana kadar suç yapmış, lakin işe bakılan zaman harbi hizmette veya Milli İstihbarat Bakanlığının, yahut İç İşleri Bakanlığının organlarında hizmette olan şahısların suçları hakkında **işlere umumi mahkemeler bakar**²³.

Harbi tribunallerin mahkeme faaliyetine nezareti Azerbaycan Respublikası'nın Âli Mahkemesi kendi salâhiyeti dahilinde hayata geçirir.

Harbi tribunallerin mahkeme faaliyetine nezaret sahasında Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin salâhiyeti "Azerbaycan Respublikası'nın mahkeme kuruluşu hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın Kanunu, "Azerbaycan Respublikası'nın Âli Mahkemesi hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın Kanunu, Azerbaycan Respublikası'nın Cinayet Prosesual Mecellesi ve Azerbaycan Respublikası'nın diğer kanunvericiliği ile muayyen edilir.

1.6. Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi Azerbaycan Respublikası'nın âli yani en üst mahkeme organıdır, Azerbaycan Respublikası kanunvericiliği ile konulan kaidede Azerbaycan Respublikası mahkemelerinin mahkeme faaliyetine nezaret eder²⁴.

22. "Harbi Tribunaler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 27 Mayıs 1992, No138, m.13-1

23. "Harbi Tribunaler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 27 Mayıs 1992, No138, m.13-2

24. "Mahkeme Kuruluşu hakkında" Azerbaycan SSR kanunu, 16 Haziran 1981 m.61, s-37

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi:

Kendi salahiyeti dahilinde işlere ilk derece mahkemesi olarak, kassasiya kaidesinde, nezaret kaidesinde ve yeni açılmış haller üzere bakar;

Respublika kanunvericiliğinin tatbikiyle ilgili dava sırasında ortaya çıkan problemlerle ilgili mahkemelere rehber izahatlar verir. Azerbaycan Respublikası Ali Mahkemesi rehber izahatları izahı verilmiş kanunu tatbik eden mahkemeler, diğer organlar ve vazifeli şahıslar için zaruridir;

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi plenumunun rehber izahatlarının respublika mahkemeleri tarafından yerine getirilmesine nezaret eder;

Azerbaycan Respublikası'nın uluslararası mükavelelerden doğan meselelerini kendi yetkileri dahilinde halleder.

Azerbaycan Respublikası Anayasasına uygun olarak Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi Azerbaycan Respublikası Âli Sovyetine kanunvericilik teşebbüsünde bulunma hakkına sahiptir.

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi Azerbaycan Respublikası Âli Sovyeti tarafından beş yıl müddetine aşağıdaki terkipte seçilir:

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin başkanı, başkan yardımcıları, üyeleri ve halk iclasçıları. Vazifeye göre Nahçıvan M. R. Âli Mahkemesi'nin başkanı Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin terkibine dahiller.

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin terkihi Azerbaycan Respublikası Âli Sovyeti tarafından muayyen edilir.

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi kendi faaliyeti hakkında salahiyetli olduğu dönemde en az bir kez Azerbaycan Respublikası Âli Sovyetine rapor takdim eder ve Azerbaycan Res-

publikası Âli Sovyetinin Reyaset Heyetine düzenli olarak bilgi verir.

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi başkanının teklifi üzerine Azerbaycan Respublikası Âli Sovyetinin Reyaset Heyeti aşağıdakıları tasdik eder:

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi başkanının yardımcıları arasından Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi başkanının birinci yardımcısını;

Azerbaycan Respublikası Ali Mahkemesi'nin başkan yardımcıları veya üyeleri arasından Azerbaycan Respublikası Ali Mahkemesi mahkeme kollegiyalarının başkanlarını.

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi aşağıdaki terkipte faaliyet göstermektedir:

- 1) Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin plenumu;
- 2) Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi' nin reyaset heyeti;
- 3) Mülki işler üzere mahkeme kollegiyası;
- 4) Cinayet işleri üzere mahkeme kollegiyası;
- 5) Harbi kollegiya²⁵.

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin plenumu Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin başkanından, başkan yardımcılarında ve Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin üyelerinden, aynı zamanda Nahçıvan M.R. Âli Mahkemesi başkanından ibaret terkipte faaliyet gösterir.

Nahçıvan M.R. Âli Mahkemesi'nin başkanı olmadıkta, onun yerine plenumun toplantısına uygun şekilde Nahçıvan M.R. Ali

25. "Mahkeme Kuruluşu hakkında" Azerbaycan SSR kanunu, 16 Haziran 1981 m.65, s-40. "Azerbaycan Respublikası'nın Mahkeme Kuruluşu hakkında Azerbaycan Respublikası'nın Kanununa Değişiklikler ve İlaveler Edilmesi Bareden" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 27 Mayıs 1992, m.7

Mahkemesi'nin başkan yetkilerini icra eden başkan yardımcısı katılır.

Azerbaycan Respublikası savcısı ve Azerbaycan Respublikası adliye bakanı plenumun toplantısına katılırlar. Plenumun işine Azerbaycan Respublikası savcısının katılması zorunludur²⁶.

Plenumun mahkeme işlerine bakılması ile ilgili olmayan toplantılarında Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi başkanının daveti üzerine hakimler, Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi yanında **İlmi-Maslehet Şurasının** üyeleri, bakanlıkların, devlet komitelerinin, baş idarelerin, ilmi idarelerin ve diğer devlet teşkilatlarının ve sosyal kuruluşların temsilcileri katılabilirler.

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin Plenumu:

1) kendi salahiyetleri dahilinde işlere nezaret kaidesinde ve yeni açılmış haller üzere bakar;

2) Azerbaycan Respublikası savcısının ve Azerbaycan Respublikası adliye bakanının tekliflerine bakar, respublika kanunvericiliğinin tatbik edilmesiyle ilgili mahkemelere rehber izahatlar verir; mahkemelere rehber izahatlar verilmesi meselelerini müzakere ederken kanunvericiliğin tatbiki sahasında Nahçıvan M.R. Âli Mahkemesi, Bakü şehir mahkemesi, rayon (şehir) halk mahkemeleri, harbi tribunallerin başkanlarının malumatını dinler;

3) Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi başkanının teklifi üzerine Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin hakimleri arasından mahkeme kollegiyalarının terkiplerini ve Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi plenumunun başkanını tasdik eder;

4) Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi başkanının teklifi üzerine Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi yanında **İlmi-Maslahat Şurası**'nı tasdik eder;

26 "Mahkeme Kuruluşu hakkında" Azerbaycan SSR kanunu, 16 Haziran 1981m.66, s. 40

5) Kanunvericilik teşebbüsünün hayata geçirilmesi kaidesinde Azerbaycan Respublikası Âli Sovyetine veya Azerbaycan Respublikası Âli Sovyetinin Reyaset Heyetine, Azerbaycan Respublikası kanunlarının şerhi hakkında ise Azerbaycan Respublikası Âli Sovyetinin Reyaset Heyetine teklifler verilmesi meselelerine bakar ve bu meseleleri halleder;

6) Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi reyaset heyetinin işi hakkında malumatı ve Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi mahkeme kollegiyalarının faaliyeti hakkında mahkeme kollegiyaları başkanlarının raporlarını dinler;

7) Azerbaycan Respublikası Âli mahkemesi plenumunun rehber izahatlarının Azerbaycan Respublikası kanunvericiliğine uygun olmaması hakkında Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi başkanının tekliflerine bakar²⁷;

8) Mahkeme işlerinin halli ile ilgili olmayan ve "Mahkeme kuruluşu hakkında" Azerbaycan Respublikası kanununa uygun olarak Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin başkanı, Azerbaycan Respublikası savcısı veya Azerbaycan Respublikası adliye bakanı tarafından plenumun müzakeresine verilmiş meseleler üzere uygun şekilde onların veya onların vekil ettikleri şahısların görüşlerini dinler. Hem de Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin başkanı, yahut Azerbaycan Respublikası adliye bakanı tarafından plenumun müzakeresine verilmiş meselelerle ilgili Azerbaycan Respublikası savcısı teklifler verir. Bu meselelerin müzakeresinde Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi plenumunun toplantılarına davet olunmuş şahıslar da konuşma yapabilirler.

Rehber izahatlar veren karar projesinin hazırlanması için plenum gerekli hallerde plenumun üyeleri arasından **redaksiya komisyonu** teşkil eder.

27. "Mahkeme Kuruluşu hakkında" Azerbaycan SSR kanunu, 16 Haziran 1981 m.67, s-

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin Reyaset Heyeti Azerbaycan Respublikası Ali Mahkemesi'nin başkanından, başkan yardımcılardan ve Azerbaycan Respublikası Âli Sovyetinin Reyaset Heyeti tarafından muayyen olunmuş sayıda Âli Mahkemenin üyelerinden ibaret olarak kurulur.

Mahkeme işlerine bakılırken reyaset heyetinin toplantılarına Azerbaycan Respublikası savcısının katılması zorunludur.

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi reyaset heyetinin toplantıları en az ayda iki kez yapılır, toplantı reyaset heyeti üyelerinin çoğunluğu oldukça geçerlidir. Reyaset heyetinin kararları toplantıya katılan reyaset heyeti üyelerinin oy çoğunluğu ile kabul olunur ve Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin başkanı tarafından imzalanır.

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin Reyaset Heyeti:

1) Kendi salahiyeti dahilinde mahkeme işlerine nezaret kaidesinde ve yeni açılmış haller üzre bakar;

2) Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi mahkeme kollegiyalarının ve Âli Mahkeme faaliyetinin yürütülmesi meselelerine bakar;

3) Kanunvericiliğin düzgün tatbik olunmasında alt mahkemelere yardım eder, bu faaliyeti Azerbaycan Respublikası Adliye bakanlığı ile alakalandırır²⁸.

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin mülki işler üzre kollegiyası, cinayet işleri üzre mahkeme kollegiyası ve harbi kollegiyası **Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin plenumu tarafından** Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin hakimleri arasından atanır.

28. "Mahkeme Kuruluşu hakkında" Azerbaycan SSR kanunu, 16 Haziran 1981 m.45, s.

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin başkanı gerekli hallerde kendi serencamı ile bir kollegiyanın hakimlerini diğer kollegiyanın terki binde işlere bakmak için celb etmek hakkına sahiptir.

Azerbaycan Respublikası Âli Mahkemesi'nin mülki işler üzere mahkeme kollegiyası, cinayet işleri üzere mahkeme kollegiyası ve harbi kollegiyası kendi yetkileri dahilinde işlere ilk derece mahkemesi olarak, kassasiya kaidesinde, nezaret kaidesinde ve yeni açılmış haller üzere bakarlar.

1.7. Arbitraj Mahkemesi

Azerbaycan Respublikasında Arbitraj Mahkemesi ta-biliğinden asılı olmaksızın (yani ister özel, istersede kamu kuruluşu olsun) tüzel kişiliği olan ve devlet, sosyal kuruluşlar, idareler ve teşkilatlar, kolhozlar ve diğer kooperatif teşkilatları, sahibkarlar, Azerbaycan Respublikası'nın ve diğer devletlerinin birge müesseseleri ve uluslararası birlikler, devlet organları ve başka organlar arasında **teserruffat mübaheselerine** yani işletmeler arasında ortaya çıkan davalara bakar.

Azerbaycan Respublikası'nın arbitraj Mahkemesi'nin teşkili, faaliyet şekli ve salahiyeti Azerbaycan Respublikası'nın Anayasası, "Arbitraj Mahkemesi hakkında" Azerbaycan Respublikası kanunu, Azerbaycan Prosessual Mecellesi ve diğer Azerbaycan Respublikası kanunvericilik aktlarıyla muayyen edilir.

Arbitraj Mahkemesi'nin Görevleri Aşağıdakilerdir:

- 1) Hukuki münasebetin tarafı olan tüzel kişilerin haklarını ve kanunla korunan menfaatlerini müdafaa etmek;
- 2) Teserruffat münasebetlerinde kanunvericiliğe uyulmasına hukuki vasıtalarla yardım etmek;
- 3) Teserruffat mübaheselerinin halli zamanı kanunvericiliğin aynı şekilde ve düzgün tatbik olunmasını temin etmek"²⁹.

29. "Azerbaycan Respublikası'nın Arbitraj Mahkemesi hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 25 Şubat 1992, No76, m.3

Azerbaycan Respublikası'nda Aşağıdaki Arbitraj Mahkemeleri Faaliyet Göstermektedir:

- Azerbaycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mahkemesi:
- Nahçıvan M. R. Arbitraj Mahkemesi.

Azerbaycan Respublikası'nın Âli Sovyeti tarafından **şehir arbitraj mahkemesi, bölge ve bölgelerarası arbitraj mahkemeleri** yaratılabilir.

Azerbaycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mahkemesi, Nahçıvan M. R. Arbitraj Mahkemesi, şehir, bölge ve bölgelerarası arbitraj mahkemeleri Azerbaycan Respublikası Arbitraj Mahkemesi sisteminin birer alt birimleridir.

Nahçıvan M. R. Arbitraj Mahkemesi ve Azerbaycan Respublikası Âli Sovyeti tarafından yaratılan şehir, bölge ve bölgelerarası arbitraj mahkemeleri **yerel arbitraj mahkemeleri grubu içinde yer alır** ve Azerbaycan Respublikası Âli Arbitraj Mahkemesi yetkilerine giren davalardan başka, bütün tesarruflar mübaheselerini hallederler³⁰.

Azerbaycan Respublikası Âli Arbitraj Mahkemesi Azerbaycan Respublikası'nın arbitraj mahkemesi sistemine başçılık eder ve Azerbaycan Respublikası'nın bütün arbitraj mahkemeleri üzerinde rehberliği hayata geçirir yani Azerbaycan Respublikası Âli Arbitraj Mahkemesi Azerbaycan Respublikası arbitraj mahkemeleri sisteminde en üst mahkemedir.

Azerbaycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mahkemesi **müstakil mahkeme organıdır** ve onun salahiyetine giren tüm işlerde **ali mahkeme hakimiyetini** hayata geçirir.

Azerbaycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mahkemesi Azerbaycan Respublikası'nın kanunları ile muayyen edilen yetkisi da-

30. "Azerbaycan Respublikası'nın Arbitraj Mahkemesi hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 25 Şubat 1992, №76, m.6

nilinde ve kaidede tesarruffat mübaheselerini halleder ve mübaheseler üzre **kararların kanuniliği üzerinde nezareti** hayata geçirir³¹.

Azerbaycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mahkemesi kendi faaliyetinde aşağı arbitraj mahkemelerinin raporlarını dinler, arbitraj mahkemelerinin nasıl karar verdiklerini izler, ülkenin her tarafında aynı şekilde karar verilebilmesi için edindiği tecrübesini umumileştirir ve dağıtır.

Azerbaycan Respublikası Âli Arbitraj Mahkemesi'nin başkanını Azerbaycan Respublikası Prezidenti'nin teklifi üzerine Azerbaycan Respublikası'nın Âli Sovyeti **10 yıl müddetine seçer**.

Azerbaycan Respublikası Âli Arbitraj Mahkemesi başkanının birinci yardımcısı ve başkan yardımcısı, Âli Arbitraj Mahkemesi'nin hakimleri Azerbaycan Respublikası Âli Arbitraj Mahkemesi başkanının teklifiyle Azerbaycan Respublikası Âli Sovyeti tarafından **10 yıl müddetine seçilirler**.

Nahçıvan M. R. Arbitraj Mahkemesi'nin başkanı Azerbaycan Respublikası Âli Arbitraj Mahkemesi başkanının teklifiyle Nahçıvan M. R.'nin Âli Meclisi tarafından **10 yıl müddetine seçilir**.

Diğer yerel arbitraj mahkemelerinin başkanları Azerbaycan Respublikası Âli Arbitraj Mahkemesi başkanının teklifiyle Azerbaycan Respublikası'nın Âli Sovyeti tarafından **10 yıl müddetine seçilirler**.

Nahçıvan M. R. Arbitraj Mahkemesi'nin hakimleri Nahçıvan M. R. Arbitraj Mahkemesi başkanının teklifi üzerine Nahçıvan M. R.'nin Âli Meclisi tarafından **10 yıl müddetine seçilirler**.

Diğer yerel arbitraj mahkemelerinin hakemleri Âli Arbitraj Mahkemesi başkanının teklifi üzerine Azerbaycan Respublikası Âli Sovyeti tarafından **10 yıl müddetine seçilirler**.

31. "Azerbaycan Respublikası'nın Arbitraj Mahkemesi hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 25 Şubat 1992, №76, m.9

Azerbaycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mahkemesi:

1) Mukavelelerin bağlanması, değiştirilmesi, lağv edilmesi ve icrası, yahut diğer şekillerde ortaya çıkan mübaheseleri (Azerbaycan Respublikası'nın kanunvericilik aktlarına uygun olarak halli başka organların salahiyetine verilmiş mübaheselerin dışında);

2) Azerbaycan Respublikası'nın devlet idareetme ve icra organlarının ve diğer respublika organlarının normativ karakter taşımayan, kanunvericiliğe uygun olmayan ve teşkilatların hukuklarını ve kanuni menfaatlerini bozan karar ve serencamların (tamamen veya kısmen) geçersiz sayılması konusundaki mübaheseleri.

Azerbaycan Respublikası'nın devlet idareetme ve icra organlarının ve diğer respublika organlarının normativ karakter taşımayan, kanunvericiliğe uygun olmayan ve teşkilatların hukuklarını ve kanuni menfaatlerini bozan aktların kabul edilmesi sonucunda veya bunların baresinde gösterilen organlar tarafından kendi görevlerini yeteri kadar hayata geçirmemesi sonucunda dokunan zararın ödemesi hakkında mübaheseleri halleder³².

Azerbaycan Respublikası'nın Anayasası'na uygun olarak Azerbaycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mahkemesi Azerbaycan Respublikası'nın Âli Sovyetine kanunvericilik teşebbüsünde bulunabilir.

Azerbaycan Respublikası Âli Arbitraj Mahkemesi başkandan, başkanın birinci yardımcısından, başkan yardımcısından ve Âli Arbitraj Mahkemesi hakimlerinden ibarettir.

Azerbaycan Respublikası Âli Arbitraj Mahkemesi'nde Aşağıdaki Organlar Faaliyet Göstermektedir:

- Azerbaycan Respublikası Âli Arbitraj Mahkemesi'nin plenumu;

32. "Azerbaycan Respublikası'nın Arbitraj Mahkemesi hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 25 Şubat 1992, No76. m.10

nasebetlerin hukuki yönden tanzimlenmesine ve tasarrufat mü-nasebetlerini halleden organların faaliyetinin tekmilleştirilmesine yani geliştirilmesine dair teklifler verilmesi meselelerine bakar.

Azerbaycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mahkemesi. yerel arbitraj mahkemeleri tarafından kabul edilmiş kararların Azerbaycan Respublikası kanunvericiliğine zıt olmasıyla ilgili bu kararlara Azerbaycan Respublikası baş savcısının ve Azerbaycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mahkemesi sedrinin **protestlerini** in-celer.

Azerbaycan Respublikası Baş savcısının ve Azerbaycan Res-
publikası adliye bakanının plenumun toplantılarına katılma hakları vardır.

Azerbaycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mahkemesi'nin Re-
yaset Heyeti Azerbaycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mah-
kemesi'nin başkanından, yardımcılardan ve başkanının Azer-
baycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mahkemesi hakimleri
arasından tayin ettiği üyelerden oluşan heyet halinde faaliyet gös-
terir.

**Azerbaycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mahkemesi'nin
Reyaset Heyeti:**

1) Azerbaycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mahkemesi'nin
kuruluşu, faaliyeti, kadrolarının seçilmesi ve yerleştirilmesi me-
selelerini halleder;

2) Tasarrufat mübaheselerinin halli zamanı kanunvericiliğin
düzgün tatbik olunmasını temin eder;

3) Tasarrufat münasebetlerinin hukuki tanziminin tek-
milleştirilmesi üzere tekliflere bakar;

4) Âli Arbitraj Mahkemesi'nin struktur (yani yapısal, örgütsel)
bölümleri rehberlerinin raporlarını ve hakimlerin görevlerini yerine
getirmeleri hakkındaki malumatlarını dinler;

5) Azərbaycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mahkemesi tərəfindən və respublikanın ilk dərəcə arbitraj məhkəmələri tərəfindən qəbul edilmiş qərarlara Azərbaycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mahkemesi başkanı və Azərbaycan Respublikası Baş səvçisinin, Azərbaycan Respublikası'nın Âli Arbitraj Mahkemesi başkən yardımçılarının və Azərbaycan Respublikası baş səvçisi yardımçılarının protestləri üzərində nəzəret kaidəsində bəkar.

Arbitraj məhkəməsinin qətnəməsi, qərarı, qərar dadi Azərbaycan Respublikası'nın bütün ərazisində, keza Azərbaycan Respublikası ilə anlaşma yapıntş devletlərin ərazilərində həkukı kuvveyə maliktir³³.

2. TƏŞKİLATLANMA AŞAMASINDA OLAN YENİ MAHKEME SİSTEMİ

2.1. Rayon (Şehir) Məhkəmələri

Rayon (şəhir) məhkəməsi yetkisinə giren mülki, cinayət işləri və inzibati həkuk bozmalara dair yəni özəl həkuk, ceza həkuku və idarə həkuku sahəsində kalan hər türlü işə ilk dərəcə məhkəməsi olaraq bəkar³⁴.

Rayon (şəhir) məhkəməsi Azərbaycan Respublikası'nın rayonlarında, rayona tabi şəhirlər istisna olmaq üzərə şəhirlərdə, şəhirdəki rayonlarda kurulur.

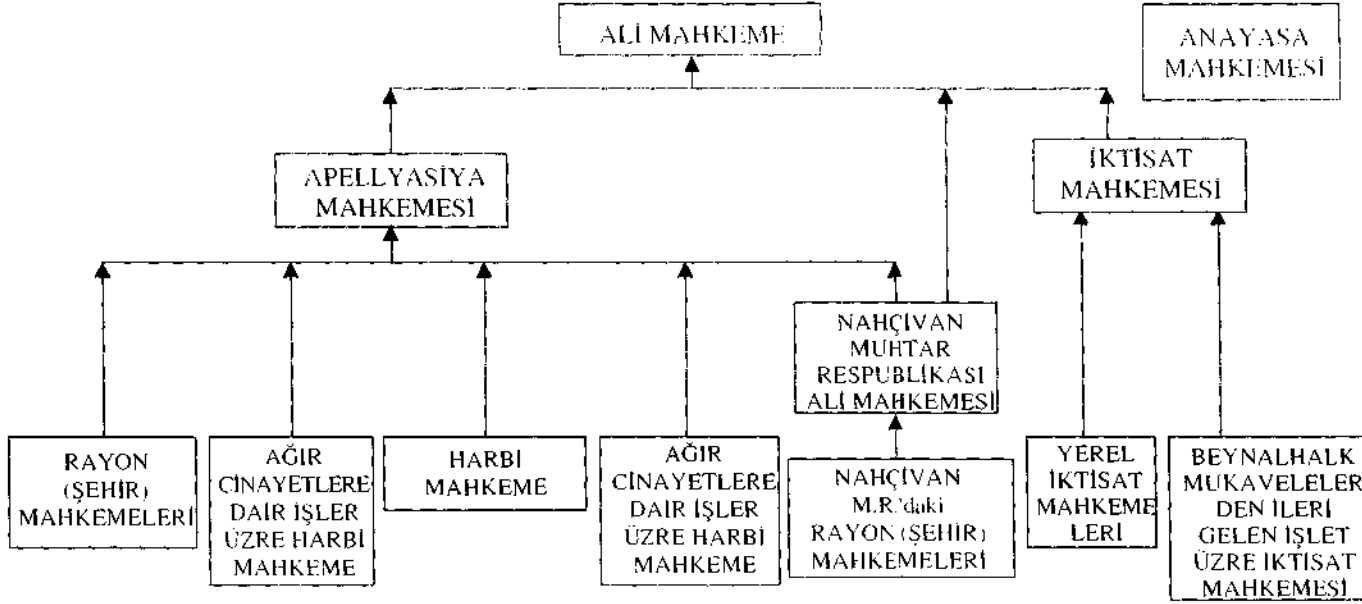
Rayon (şəhir) Məhkəməsi'nin kuruluşu, bulunduğı yer və fəaliyyət əlamı Azərbaycan Respublikası'nın kanunları ilə müəyyən olunur.

Rayon (şəhir) məhkəməsi başkən və hakimlərdən oluşur³⁵.

33. "Azərbaycan Respublikası'nın Arbitraj Məhkəməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası'nın kanunu, 25 Şubat 1992, №76, m.5

34. "Məhkəmələr və Hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası'nın kanunu, 10 Haziran 1997, m.20

35. "Məhkəmələr və Hakimlər haqqında" Azərbaycan Respublikası'nın kanunu, 10 Haziran 1997, m.22



10 Haziran 1997 yılında çıkarılan "Mahkemeler ve Hakimler Hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanununda öngörülen mahkeme sistemi.

2.2. Ağır Cinayatlara Dair İşler Üzre Mahkeme

Ağır cinayatlara dair işler üzre mahkeme yetkisi dahiline giren ceza davalarına ilk derece mahkemesi olarak bakar.

Ağır cinayatlara dair işler üzre mahkeme Azerbaycan Respublikası'nın başkenti Bakü şehrinde kurulur ve **yurisdiksiyası** yani yetki alanı (Nahçıvan M.R.arazisi istisna) Azerbaycan Respublikası'nın tüm arazisini kapsar³⁶.

Ağır cinayatlara dair işler üzre mahkeme başkan, yardımcıları ve hakimlerden oluşur.

Kanunda ön görülen hallerde ağır ceza işlerine ilk derece mahkemesi sıfatıyla bakılabilmesi için bu mahkemenin bünyesinde **ant-lar mahkemesi** yaratılabilir³⁷.

2.3. Harbi Mahkemeler

Harbi mahkeme yetkisi dahiline giren ceza davalarına ilk derece mahkemesi olarak bakar.

Harbi mahkeme Azerbaycan Respublikası Silahlı Kuvvetleri harbi garnizonlarının yerleştiği arazilerde bu mahkemenin faaliyet alanına ait edilmiş harbi hisselerin sayısı dikkate alınmakla kurulur.

Harbi mahkemenin yetki alanına kurulduğu garnizonların harbi hisseleri dahiller³⁸.

Harbi mahkemenin kuruluşu, bulunduğu yer ve faaliyet alanı Azerbaycan Respublikası'nın kanunlarıyla muayyen olunur.

Harbi mahkeme başkandan ve hakimlerden oluşur.

36. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 10 Haziran 1997, m.26

37. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 10 Haziran 1997, m.27

38. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 10 Haziran 1997, m.32

2.4. Ağır Cinayetlere Dair İşler Üzre Harbi Mahkeme

Ağır cinayetlere dair işler üzre harbi mahkeme yetkisi dahiline giren ceza davalarına ilk derece mahkemesi olarak bakar.

Ağır cinayetlere dair işler üzre harbi mahkeme Azerbaycan Respublikası'nın başkenti Bakü şehrinde kurulur ve yetki alanı Azerbaycan Respublikası'nın Silahlı Kuvvetleri garnizonlarının tüm harbi hisselerini kapsar³⁹.

Ağır cinayetlere dair işler üzre harbi mahkeme başkan, yardımcıları ve hakimlerden oluşur.

Kanunda ön görülen hallerde ağır ceza işlerine ilk derece mahkemesi sıfatıyla bakılabilmesi için bu mahkemenin bünyesinde antihlar mahkemesi yaratılabilir⁴⁰.

2.5. Yerel İktisat Mahkemeleri

Yerel iktisat mahkemesi yetkisi dahiline giren iktisadi mübaheselere dair davalara ilk derece mahkemesi olarak bakar.

Yerel iktisat mahkemesi Azerbaycan Respublikası'nın **inzibati arazi vahitleri** yani coğrafi bölgeleri veya **serbest iktisadi bölgeler** üzere kurulur⁴¹.

Yerel iktisat Mahkemesi'nin kuruluşu, bulunduğu yer ve faaliyeti alanı Azerbaycan Respublikası'nın kanunlarıyla muayyen olunur.

Yerel iktisat mahkemesi başkan ve hakimlerden oluşur.

39. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu. 10 Haziran 1997, m.37

40. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu. 10 Haziran 1997, m.38

41. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu. 10 Haziran 1997, m.43

2.6. Beynalhalk Mükavelelerden İleri Gelen Mübaheselere Dair İktisat Mahkemesi

Beynalhalk mükavelelerden ileri gelen mübaheselere dair iktisat mahkemesi yetkisi dahiline giren iktisadi mübaheselere dair davalara ilk derece mahkemesi olarak bakar.

Beynalhalk mükavelelerden ileri gelen mübaheselere dair iktisat mahkemesi Azerbaycan Respublikası'nın başkenti Bakü şehrinde kurulur ve yetki alanı Azerbaycan Respublikası'nın tüm arazisini kapsar⁴².

Beynalhalk mükavelelerden ileri gelen mübaheselere dair iktisat mahkemesi başkan ve hakimlerden oluşur.

2.7. İktisat Mahkemesi

İktisat Mahkemesi iktisadi davalar üzere en üst mahkemedir⁴³.

İktisat Mahkemesi apellyasiya instansiyası mahkemesi olarak **Yerel iktisat mahkemelerinin** ve **Beynalhalk mükavelelerden ileri gelen** mübaheselere dair iktisat Mahkemesi'nin işlerine nezaret eder⁴⁴.

İktisat Mahkemesi Yerel iktisat mahkemeleri ve Beynalhalk mükavelelerden ileri gelen mübaheselere dair iktisat mahkemesinde bakılan davalara dair kararlardan verilmiş apellyasiya şikayetleri ve apellyasiya protestleri üzere davalara bakar.

İktisat Mahkemesi Azerbaycan Respublikası'nın başkenti Bakü şehrinde kurulur ve yetki alanı Azerbaycan Respublikası'nın tüm arazisini kapsar⁴⁵.

42. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 10 Haziran 1997, m.48

43. "Azerbaycan Respublikası'nın Anayasası", 27 Kasım 1995, m.132-I

44. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 10 Haziran 1997, m.70

45. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 10 Haziran 1997, m.70

İktisat Mahkemesi mahkeme başkanı, başkan yardımcısı ve hakimlerden oluşur.

İktisat Mahkemesinde Reyaset Heyeti ve işlere bakmak için yaratılan mahkeme terkipleri faaliyet göstermektedir.

İktisat Mahkemesi Reyaset Heyeti İktisat Mahkemesi başkanı, yardımcısı ve mahkeme terkiplerinin başkanlarından oluşur.

İktisat Mahkemesi Reyaset Heyetine dahil olan şahıslar kendi yetkileri dahilinde eşit haklara sahiptir.

İktisat Mahkemesi Reyaset Heyeti:

Azerbaycan Respublikası'nın iktisat mahkemelerinde adalet mühakemesinin hayata geçirilmesi vaziyetine dair **İktisat Mahkemesi başkanı ve yardımcısı, Yerel iktisat mahkemeleri ve Beynalhalk mükavelelerden ileri gelen mübaheselere dair iktisat mahkemesi** başkanının malumatlarını dinler, mahkeme tecrübesinin umumileştirilmesini sağlar ve mahkeme istatistiğinin tahlilini yapar. Kanunvericiliğin tatbikine dair bu mahkemelerin malumatlarını dinler;

Kanunla muayyen olunmuş kaidede iktisadi alanda kanunvericilik ve diğer normatif aktların Azerbaycan Respublikası'nın Anayasasına ve kanunlarına uygunsuzluğu konusunda Anayasa Mahkemesi'ne sorgu verilmesi yani başvurulması için Âli Mahkemeye müracaat eder;

İktisat Mahkemesi hakimleri arasından **mahkeme terkiplerini** tasdik eder;

Kanunvericilik aktlarının düzgün tatbik olunması konusunda **Yerel iktisat mahkemeleri ve Beynalhalk mükavelelerden ileri gelen mübaheselere dair iktisat Mahkemesi'ne** metodik yardım eder yani gereken bilgileri verir⁴⁶.

46. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 10 Haziran 1997, m.72

2.8. Nahçivan Muhtar Respublikası'nın Âli Mahkemesi

Nahçivan M. R.'nin Âli Mahkemesi Nahçivan M. R.'nin âli mahkeme organı olarak Nahçivan M. R.'nin umumi mahkemelerinin faaliyetine nezaret eder.

Nahçivan M. R.'nin Âli Mahkemesi Nahçivan M. R.'nin başkenti **Nahçivan şehrinde** kurulur ve yetki alanı Nahçivan M. R.'nin tüm arazisini kapsar⁴⁷.

Nahçivan M. R.'nin Âli Mahkemesi Reyaset Heyeti, **mülki işler üzere apellyasiya kollegiyası, cinayet ve inzibati hukuk-bozmalara dair işler üzere ilk derece kollegiyasından** oluşur.

Nahçivan M. R.'nin Ali Mahkemesi kollegiyalarında işlere bakmak için **mahkeme terkipleri** yaratılır.

Nahçivan M. R. Âli Mahkemesi kollegiyalarında mahkeme başkanı, yardımcısı, mahkeme kollegiyaları başkanları ve hakimleri bulunur.

Kanunda öngörülen hallerde ağır ceza işlerine ilk derece mahkemesi sıfatıyla bakılabilmesi için **Nahçivan M. R. Âli Mahkemesi bünyesinde anthılar mahkemesi** yaratılabilir⁴⁸.

Nahçivan M. R.'nin Âli Mahkemesi Reyaset Heyeti mahkeme başkanı, yardımcısı ve kollegiya başkanlarından oluşur.

Nahçivan M. R. Âli Mahkemesi Reyaset Heyeti üyeleri kendi yetkileri dahilinde eşit haklara sahiptirler.

Nahçivan M. R.'nin Âli Mahkemesi'nin Reyaset Heyeti:

Nahçivan M. R. Âli Mahkemesi'nin hakimleri arasından mahkeme kollegiyaları terkiplerini kurar ve hakimleri kollegiyalar üzere atar;

47. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azərbaycan Respublikası'nın kanunu, 10 Haziran 1997, m.52

48. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azərbaycan Respublikası'nın kanunu, 10 Haziran 1997, m.53

Nahçıvan M. R.'nin Âli Mahkemesi başkanının teklifi üzerine Nahçıvan M. R.'nin Âli Mahkemesi bünyesindeki **İlmi-Maslehet Şurası**'nın tüzüğünü ve terkiğini tasdik eder;

Kanunda belirlenen usulde kanunvericilik ve diğer normatif aktların Azerbaycan Respublikası'nın Anayasasına ve kanunlarına uyumsuzluğu konusunda Anayasa Mahkemesi'ne başvururulması için Âli Mahkemeye müracaat eder;

Azerbaycan Respublikası kanunvericiliğinin tatbiki meselelerine dair ve Nahçıvan M. R.'da adalet muhakemesinin hayata geçirilmesine dair Nahçıvan M. R.'nin Âli Mahkemesi başkanı, yardımcısı, kollegiya ve rayon (şehir) mahkeme başkanlarının malmatlarını dinler;

Kanunvericilik aktlarının düzgün tatbik edilmesi konusunda Nahçıvan M. R.'nin rayon (şehir) mahkemelerine metodik yardım edir yani gereken bilgileri verir.

Nahçıvan M. R. Âli Mahkemesi' nin kollegiyaları:

İlk derece mahkemesi olarak yetkisine giren ağır cezayı gerektiren işlere;

Apellyasiya İnstansiyası Mahkemesi olarak Nahçıvan M. R.'nin rayon (şehir) mahkemeleri tarafından bakılmış özel hukuk, ceza ve idari davalarda verilen kararlar hakkında yapılmış **apellyasiya şikayetleri ve apellyasiya protestleri** üzere işlere bakar".

Nahçıvan M. R. Âli Mahkemesi'nin kollegiyası Azerbaycan Respublikası kanunlarının düzgün tatbik edilmesi için önlemler alır. Nahçıvan M. R.'nin rayon (şehir) mahkemelerine metodik yardım edir yani gereken bilgileri verir.

49. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 10 Haziran 1997, m.56

2.9. Apellyasiya Mahkemesi

Apellyasiya Mahkemesi mahkemesi yetkisine giren mülki, cinayet işleri ve inzibati hukukbozmalara dair yani özel hukuk, ceza hukuku ve idare hukuku sahasında kalan her türlü işe **apellyasiya instansiyası mahkemesi** olarak bakar.

Apellyasiya Mahkemesi Azərbaycan Respublikası'nın başkenti **Bakü şəhərində** kurulur və yetki alanı **Azərbaycan Respublikası'nın tüm arazisini** kapsar⁵⁰.

Apellyasiya Mahkemesi Reyaset Heyeti, mülki işler üzere kollegiya, cinayet ve inzibati hukukbozmalara dair işler üzere kollegiya ve harbi mahkemelerin işleri üzere kollegiyadan oluşur. Apellyasiya Mahkemesi'nin kollegiyalarında davalara bakmak üzere **mahkeme terkipleri** yaratılır.

Apellyasiya Mahkemesi mahkeme başkanı, yardımcısı, mahkeme kollegiyalarının başkanları ve hakimlerinden oluşur.

Apellyasiya Mahkemesi Rayaset Heyetine üyeleri kendi yetkileri dahilinde eşit haklara sahipler.

Apellyasiya Mahkemesi Reyaset Heyeti:

Apellyasiya Mahkemesi hakimleri arasından mahkeme kollegiyalarının terkiplerini seçer;

Kanunla muayyen olunmuş usulde kanunvericilik ve diğer normativ hukuki aktların Azərbaycan Respublikası'nın Anayasasına ve kanunlarına uygunsuzluğu konusunda Anayasa Mahkemesi'ne sorgu verilmesi yani başvurulması için Ali Mahkemeye müracaat eder;

Azərbaycan Respublikası kanunvericiliğinin **tatbikine dair Apellyasiya Mahkemesi** kollegiya başkanları, Nəhçivan M.R. Âli

50. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azərbaycan Respublikası'nın kanunu, 10 Haziran 1997, m.61

Mahkemesi ağır cinayetlere dair işler üzere ilk derece kollegiyası başkam, Ağır Cinayetlere Dair İşler Üzre Mahkeme, Ağır Cinayetlere Dair İşler Üzre Harbi Mahkeme, Harbi Mahkemeler ve Rayon (Şehir) Mahkemeleri başkanlarının (Nahçıvan M. R.'nin Rayon (Şehir) Mahkemeleri istisna) malumatlarını dinler;

Kanunvericilik aktlarının düzgün tatbik edilmesi konusunda **Nahçıvan M. R. Âli Mahkemesi ağır cinayetlere dair işler üzere ilk derece kollegiyası, Ağır Cinayetlere Dair İşler Üzre Mahkeme, Ağır Cinayetlere Dair İşler Üzre Harbi Mahkeme, Rayon (Şehir) Mahkemeleri** (Nahçıvan M. R.'nin Rayon (Şehir) Mahkemeleri istisna) ve **Harbi Mahkemelere** metodik yardım eder.

Apellyasiya Mahkemesi Kollegiyaları:

Apellyasiya instansiyası mahkemesi olarak **Rayon (Şehir) Mahkemeleri** (Nahçıvan M. R.'nin Rayon (Şehir) Mahkemeleri istisna), **Harbi Mahkemeler, Ağır Cezalara Dair İşler Üzre Mahkeme, Ağır Cinayetlere Dair İşler Üzre Harbi Mahkeme ve Nahçıvan M. R. Âli Mahkemesi'nin ağır cinayetlere dair işler üzere ilk derece kollegiyası**mca bakılan davalarda verilen kararlar hakkında yapılan **apellyasiya şikayetleri ve apellyasiya protestleri** üzere işlere bakarlar.

Apellyasiya Mahkemesi'nin kollegiyası kanunların düzgün tatbik edilmesi için **Rayon (Şehir) Mahkemelerine** (Nahçıvan M. R.'nin Rayon (Şehir) Mahkemeleri istisna), **Harbi Mahkemelere, Ağır Cinayetlere Dair İşler Üzre Mahkemeye, Ağır Cinayetlere Dair İşler Üzre Harbi Mahkemeye ve Nahçıvan M.R. Âli Mahkemesi'nin ağır cinayetlere dair işler üzere ilk derece kollegiyasına** metodik yardım edir.

2.10. Âli Mahkeme

Âli Mahkeme (umumi ve ihtisaslaştırılmış mahkemeler) genel ve özel mahkemelerin yetkilerine giren mülki, iktisadi, ceza,

inzibati hukukbozmalara ilişkin işler hakkındaki davalarda en üst mahkemedir.

Âli Mahkeme kassasiya instansiyası mahkemesi olarak genel ve özel mahkemelerin faaliyetine nezaret eder⁵¹.

Âli Mahkeme Azerbaycan Respublikası'nın başkenti Bakü şehrinde kurulur ve yetki alanı Azerbaycan Respublikası'nın tüm arazisini kapsar⁵².

Âli Mahkeme terkibine başkan, yardımcılar ve hakimler dahildir.

Âli Mahkeme, plenum ve kassasiya kollegiyalarından ibarettir.

Âli Mahkemede mülki işler, iktisadi mübaheselere dair işler, cinayet ve inzibati hukukbozmalara dair işler ve harbi mahkemelerin işleri üzere mahkeme kollegiyaları kurulur⁵³.

Kanunların düzgün tatbik olunması, kanunvericiliğin geliştirilmesi ve ilmi tekliflerin hazırlanması amacıyla Âli Mahkemede **İlmi-Maslehet Şurası** faaliyet göstermektedir.

Âli Mahkemenin Plenumu Ali Mahkeme başkanı, yardımcıları, hakimleri, İktisat Mahkemesi başkanı, Apellyasiya Mahkemesi başkanı ve Nahçıvan M. R. Âli Mahkemesi başkanından oluşur.

Âli Mahkemenin Plenumunun üyelerinin kendi yetkileri dahilinde eşit hakları vardır.

51. "Azerbaycan Respublikası'nın Anayasası", 27 Kasım 1995, m.131-I

52. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 10 Haziran 1997, m.77

53. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 10 Haziran 1997, m.78

Âli Mahkemenin Plenumu:

Azerbaycan Respublikası mahkemelerinde kanunvericiliğin tatbikine dair mahkeme başkanının malumatlarını dinler ve adalet muhakemesinin hayata geçirilmesine dair **Âli Mahkeme** başkanı ve yardımcıları, **İktisat Mahkemesi, Apellyasiya Mahkemesi ve Nahçıvan M. R. Âli Mahkemesi** başkanlarının malumatlarını dinler, mahkeme tecrübesinin umumileştirilmesini sağlar ve mahkeme istatistiğinin tahlilini yapar;

Âli Mahkeme başkanının teklifi üzerine Âli Mahkeme, kollegiyalarını kurar ve hakimleri kollegiyalara atar;

Âli Mahkeme başkanının teklifiyle Âli Mahkeme bünyesinde **İlmi Maslehet Şurası**'nın tüzüğünü ve terkiğini tasdik eder;

Âli Mahkeme Plenumunun izahlarının (şerhlerinin) Azerbaycan Respublikası Anayasasına ve kanunlarına aykırılığı hakkında hakimlerin ve vatandaşların müracaatlarını inceler;

Mahkemelerin tatbik ettiği normativ aktların şahısların hak ve hürriyetlerinin çiğnediği yolundaki müracaatlar üzerine Azerbaycan Respublikası Anayasasına uygun olarak Anayasa Mahkemesi'ne (sorgu verir) başvurur⁵⁴ (bu durumda mahkeme kararının icrası Anayasa Mahkemesi'nin kararı yürürlüğe girene kadar durdurulur);

Hakimlerin müracaatları üzerine Azerbaycan Respublikası Anayasasının 130. Maddesine uygun olarak Anayasa Mahkemesi'ne başvurur⁵⁵;

Azerbaycan Respublikası Anayasasının 128. maddesine uygun olarak Azerbaycan Respublikası hakimlerinin görevden alınmaları

54. "Azerbaycan Respublikası'nın Anayasası", 27 Kasım 1995, m.130-III

55. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 10 Haziran 1997, m.79

konusunda Azerbaycan Respublikası Prezidentinin müracaatını inceler ve kararını müracaat yapıldığından itibaren 30 gün içinde Azerbaycan Respublikası Prezidentine takdim eder;

Kanunun öngördüğü hallerde usulüne uygun olarak Âli Mahkeme başkanının teklifi, Azerbaycan Respublikası **baş savcısının protesti** veya **savunma tarafının şikayeti** üzerine **ilave kassasiya işlerine** ve yahut yeni açılmış haller üzere işlere bakar;

Azerbaycan Respublikası Anayasasının 96. maddesine uygun olarak Azerbaycan Respublikası Milli Meclisine kanunvericilik teşebbüsüyle müracaat etmek konusunda meselelere bakar ve karar verir;

Azerbaycan Respublikası **hakimlerinin andını** kabul eder.

Âli Mahkeme'nin Kollegiyalarında Aşağıdaki İşlere Bakılır:

Apellyasiya Mahkemesi, İktisat Mahkemesi, Nahçıvan M. R. Âli Mahkemesi'nin apellyasiya instansiyası mahkemesi olarak baktığı davalarda verilen kararlara karşı yapılan kassasiya şikayetleri ve kassasiya protestleri üzere işlere;

Kanunun öngördüğü hallerde diğer genel ve özel mahkemelerin baktığı davalarda verilen kararlara karşı yapılan kassasiya şikayetleri ve kassasiya protestleri üzere işlere;

Kanunun öngördüğü hallerde ve usulüne uygun olarak Âli Mahkeme başkanının **kassasiya kaidesinde verdiği tekliflere** dair işlere.

Âli Mahkemenin kollegiyaları mahkeme tecrübesinin umumileştirilmesini sağlar ve mahkeme istatistiğinin tahlilini yapar, Azerbaycan Respublikası'nın mahkemelerine metodik yardım eder.

2.11. Anayasa Mahkemesi

Azərbaycan Respublikası'nın Anayasa Mahkemesi Azərbaycan Respublikası'nın Anayasasında belirtilen yetkisi dahilindeki meselelerde en üst mahkemedir⁵⁶.

Anayasa Mahkemesi'nin faaliyetinin hukuki dayanağı Azərbaycan Respublikası'nın Anayasası ve "Anayasa Mahkemesi hakkında" Azərbaycan Respublikası kanunudur.

Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasındaki temel amaç Azərbaycan Respublikası Anayasası'nın yüceliğini temin etməkdir.

Anayasa Mahkemesi'nin esas görevleri Azərbaycan Respublikası Anayasası'nın 130. maddesinin 3. hissesinde belirtilen meseleleri halletmek, Azərbaycan Respublikası Anayasası'nın 130. maddesinin 4. hissesinde gösterilen organların müracaatı üzerine Azərbaycan Respublikası Anayasası'nı ve kanunlarını şerh etmektir⁵⁷.

Anayasa Mahkemesi kendi faaliyetlerinde **insan hak ve hürriyetlerini** korumalıdır.

Hak ve hürriyetleri yürürlükte olan kanunlarla ihlal edilen şahıs, mahkemeler vasıtasıyla Azərbaycan Respublikası Ali Mahkemesi'ne müracaat ederek meselenin Anayasa Mahkemesi'ne sorgu vermek yoluyla gönderilmesini talep edebilir. Bu hakkın temin olunması şekli "Mahkemeler ve hakimler hakkında" Azərbaycan Respublikası kanunuyla, Azərbaycan Respublikası'nın mülki-prosessual ve ceza-prosessual kanunvericiliğiyle muayyen edilir.

Anayasa Mahkemesi'nin faaliyeti **Azərbaycan Respublikası** Anayasası'nın yüceliği, adalet, müstakillik, kollegiallık ve açıklık prensipleri esasında kurulur⁵⁸.

56. "Azərbaycan Respublikası'nın Anayasası", 27 Kasım 1995, m.130-III

57. "Anayasa Mahkemesi hakkında" Azərbaycan Respublikası'nın kanunu,21 Haziran 1997, I Fasil, m.3

58. "Anayasa Mahkemesi hakkında" Azərbaycan Respublikası'nın kanunu,21 Haziran 1997, I Fasil, m.5

Anayasa Mahkemesi müstakil devlet organıdır ve teşkilatı, mali ve bunun gibi her hangi başka yönden icra ve diğer mahkeme organları, yerel yönetim organları, siyasi partiler, sosyal kuruluşlar, sendikalar, gerçek veya tüzel kişilere bağlı değildir.

Anayasa Mahkemesi'nin yapısı, kuruluşu ve yetkileri Azerbaycan Respublikası Anayasası'nın 86, 88, 95, 104, 107, 109, 125, 130, 153, 154. maddeleri ile düzenlenir⁵⁹.

Anayasa Mahkemesi hakimleri 10 yıl süreyle atanırlar. Görev süreleri bittikten sonra yeniden o vazifeye yalnız bir kez tayin edilebilirler⁶⁰.

Azerbaycan Respublikası Anayasası'nın 127. maddesinin I. hissesine uygun olarak **Anayasa Mahkemesi'nin hakimleri kendi görevlerini yerine getirirken serbesttirler**, yalnız Azerbaycan Respublikası'nın Anayasasına ve "Anayasa Mahkemesi hakkında" Azerbaycan Respublikası kanununa tabiler ve görevde oldukları süre içerisinde değiştirilmezler.

Azerbaycan Respublikası Anayasası'nın 95. maddesinin I. hissesinin 10. bendine, 109. maddesinin 9. bendine, 130. maddesinin II. hissesine uygun olarak Azerbaycan Respublikası Prezidentinin teklifi üzerine Azerbaycan Respublikası Milli Meclisi Anayasa Mahkemesi'nin hakimlerini tayin eder. Daha sonra Anayasa Mahkemesi'nin başkanı ve başkan yardımcısının tayin edilmesi meselesi Azerbaycan Respublikası Anayasası'nın 109. maddesinin 32. bendine uygun halledilir.

Anayasa Mahkemesi başkanı, başkan yardımcısı yalnız kendi isteği ile görevden alınırlar. Bu halde onlar Anayasa Mahkemesi'nin hakimi vazifesinde kalırlar⁶¹.

59. "Anayasa Mahkemesi hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 21 Haziran 1997, II Fasıl, m. 7

60. "Anayasa Mahkemesi hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 21 Haziran 1997, II Fasıl, m. 10

61. "Anayasa Mahkemesi hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 21 Haziran 1997, II Fasıl m. 13

Anayasa Mahkemesi'nin kararı 5 hakim arasında yapılan oylamada oy çokluğu esasına göre kabul olunur. Anayasa Mahkemesi'nin karar kesindir ve hiç bir organ veya şahıs tarafından iptal edilemez veya değiştirilemez.

Anayasa Mahkemesi'nin kararı kararın kabul olunduğu Anayasa Mahkemesi toplantısı başkanı tarafından imzalanır.

Azərbaycan Respublikası Anayasa Mahkemesi'nin kararları Azərbaycan Respublikası'nın arazisinde zorunlu olarak tətbiq edilir⁶².

Anayasa Mahkemesi'nin kararları yürürlüğe girdikten sonra muhakkak icra olunmalıdır. **Anayasa Mahkemesi'nin kararlarını icra etmeyenler** Azərbaycan Respublikası'nın kanunlarında öngörölmüş şekilde **ceza sorumluluğu taşırlar**⁶³.

Anayasa Mahkemesi'nin kararları aşağıda belirtilen şekilde yürürlüğe girer:

1) Azərbaycan Respublikası Anayasası'nın 130.-maddesinin III. hissesinin 1-6. ve 8. bendlerine uygun hallerle ilgili kabul olunmuş kararlar **kararda belirtilen zamandan itibaren**;

2) Siyasi partilerin ve diğer sosyal grupların kapatılması, kanunvericilik, icra ve mahkeme hakimiyetleri arasında yetki bölüşü, Azərbaycan Respublikası Anayasası ve kanunlarının şerh edilmesi konularındaki **kararlar basıldığı günden**;

3) Anayasa Mahkemesi'nin yetkisine giren diğer meselelerde **ilan olduğu günden**⁶⁴.

Kanunların tümü veya bir kısmı ve diğer aktlar, Azərbaycan Respublikası'nın hükümetlerarası mukaveleleri Anayasa Mah-

62. "Azərbaycan Respublikası'nın Anayasası", 27 Kasım 1995,m.130-VI

63. "Anayasa Mahkemesi hakkında" Azərbaycan Respublikası'nın kanunu,21 Haziran 1997,VIII Fasil, m.80

64. "Anayasa Mahkemesi hakkında" Azərbaycan Respublikası'nın kanunu,21 Haziran 1997,VIII Fasil, m.81

kemesi'nin kararında muayyen edilmiş müddete yürürlükten kal-kar⁶⁵.

Anayasa Mahkemesi'nin kararlarını hiç kimse yorumlayamaz.

Anayasa Mahkemesi'ne işlerin kabul edilmesi konusunda Anayasa Mahkemesi'nin toplantılarında ortaya çıkan meselelerin halli için ve "Anayasa Mahkemesi hakkında" Azerbaycan Respublikası kanununda öngörülen hallerde Anayasa Mahkemesi **karardadlar** kabul eder.

Anayasa Mahkemesi'nin karardadları Anayasa Mahkemesi'nin toplantılarında 5 hakim arasında yapılan oylamada oy çokluğu esasına göre kabul edilir.

Anayasa işine bakılırken kabul edilen karardadlar Anayasa Mahkemesi toplantısının **protokolünde** aks olunur. Anayasa Mahkemesi'nin diğer karardadları ise yayınlanır.

Anayasa Mahkemesi Bakü şehrinde kurulur. Anayasa Mahkemesi'nin toplantıları Anayasa Mahkemesi'nin binasında yapılır.

Azerbaycan Respublikasındaki tüm mahkemelerin hakimlerinin sayısı **Azerbaycan Respublikası Prezidenti** tarafından belirlenir⁶⁶.

Azerbaycan Respublikasındaki tüm mahkemeler **mahkeme istatistiğini tahlil eder, mahkeme tecrübesini öğrenir ve umu-mileştirir**. Yani mahkemede belli dönemlerde bakılan işlerin neler olduğunu belirlerler, bu işleri gruplaştırırlar, bunlar arasında en çok ağırlık hangi tip işlere düştüğünü belirler, mahkemede bakılan işlerin özetini ilgili yerlere (mesela, istatistik idaresine) gönderirler. Bu işlemlerin yapılması toplumun sosyal yapısını belirleme, diğer yandan kanunvericiliğin geliştirilmesi açısından çok büyük yararlar sağlamaktadır.

65. "Azerbaycan Respublikası'nın Anayasası", 27 Kasım 1995,m.130-VII

66. "Azerbaycan Respublikası'nın Anayasası", 27 Kasım 1995,m.109-32

İKİ SİSTEM ARASINDAKİ FARKLILIKLAR VE GENEL DEĞERLENDİRME

Görüldüğü gibi, eski mahkeme sistemiyle yeni mahkeme sistemi arasında bazı farklılıklar vardır. Nitekim, yeni sistem bazı yenilikler getirdiği gibi, eski sistemde mevcut olan bazı hususları da ortadan kaldırmıştır.

Yeni sistemin getirdiği yeniliklerin başında **Anayasa Mahkemesi yer almaktadır**. Başta Anayasa olmak suretiyle kanunların, kanunvericilik aktlarının yüceliğinin temin olunması bu mahkemenin yetkisine girdiği için, çağdaş dönemde demokrasi prensibini kabul etmiş her devlette bu mahkemenin olması gereklidir. Azerbaycan'da da bağımsızlık kazanıldıktan sonra buna gerekçekten ihtiyaç duyulmuş ve öngörülen yeni mahkeme sistemi bu ihtiyacı gidirmiştir.

İkinci bir yenilik, **Apellyasiya Mahkemesi**'dir. Eski sistemde ne apellyasiya şikayeti, ne de bu tip mahkeme vardı. Ama, yeni mahkeme sistemi **apellyasiya şikayeti** ve **kassasiya şikayeti** gibi iki tip yeni şikayet türünü benimsemiş ve buna göre de mahkeme sistemi yapılanmıştır. Apellyasiya Mahkemesi'ne yeni sistemde yer verilmesinin çok büyük anlamları vardır. Çünkü, Apellyasiya Mahkemesi alt mahkemelerle en üst mahkeme arasında yer almaktadır. Bunun ise en büyük katkısı sistemin çok fazla kargaşa olmadan rahatca işleyebilmesidir. Düşünün ki, eski sistemde alt mahkemelerde bakılan işlere dair her hangi bir problem çıktığında doğrudan en üst mahkemeye baş vurulmaktaydı (ama bunlara eşit derecede olan bazı alt mahkemelerle en üst mahkeme arasında mahkemeler bulunmaktaydı (mesela, **Bakü Şehir Mahkemesi, Dağlık Karabağ Muhtar Vilayeti Vilayet Mahkemesi, Nahçıvan Muhtar Respublikası'nın Ali Mahkemesi** gibi) ve bu yüzden onlar doğrudan en üst mahkemeye baş vuramamaktaydılar. Bu da bir yönüyle sistemde aynı derece mahkemeleri arasında eşitlik ilkesini bozmaktaydı). İşte yeni sistem mevcut olan bu sıkıntıları Apellyasiya Mahkemesi'ni getirmekle ortadan kaldırmıştır.

Yeni sistemin getirdiği başka bir yenilik **Bakü Şehir Mahkemesi**'nin ortadan kaldırılmasıdır. Apellyasiya Mahkemesi'nin kurulması ile artık bu mahkemeye ihtiyaç kalmamıştır.

Yeni sistemin getirmiş olduğu diğer yenilikler, **Ağır Cinayetlere Dair İşler Üzre Mahkeme** ve **Ağır Cinayetlere Dair İşler Üzre Harbi Mahkeme**'dir. Eski sistemde suçlar (cezalar, işler) ağır olan ve olmayan diye iki kısma ayrılmıştı, ama alt mahkemeler ilk derece mahkemeleri olarak bu işlere bakma yetkisine sahip idiler. İşte, yeni mahkeme sistemi **Ağır Cinayetlere Dair İşler Üzre Mahkeme** ve **Ağır Cinayetlere Dair İşler Üzre Harbi Mahkemelerin** kurulmasını öngörmüş, iş bölümü ve uzmanlaşma açısından yargı sisteminin işleyişini kolaylaştırmıştır.

Bağımsızlık kazanan ülkemizin diğer ülkelerle her türlü, özellikle iktisadi ilişkilere girmesi normaldir. Bu ilişkilerin hukuki dayanağını oluşturan uluslararası anlaşmaların tatbik edilmesinde bazı güçlüklerle karşılaşılacağı muhakkaktır. Düzenlenen yeni sistem bu hususu da göz önünde bulundurarak ayrıca **Beynalhalk Mükavelelerden İleri Gelen Mübaheselere Dair İktisat Mahkemesi** kurulmasını uygun bulmuştur. Ayrıca, Âli Arbitraj Mahkemesi yerine **İktisat Mahkemesi**'nin kurularak Âli Arbitraj Mahkemesi gibi serbest çalışan bir mahkeme yerine (şemadan da anlaşıldığı gibi arbitraj mahkemeleri Âli Mahkemeye bağlanmamıştır) apellyasiya instansiyası mahkemesi yetkilerine sahip olması ve kassasiya icraatının da Âli Mahkeme'de iktisadi mübaheselere dair işler üzre mahkeme kollegiyası kurularak ona havale edilmesi Azerbaycan Respublikası'nda gerçek anlamda tam bir mahkeme sisteminin oluşmasına neden olmuştur.

Genel olarak, bu iki mahkeme sistemi ele alındığında yeni mahkeme sisteminde eski mahkeme sistemine kıyasla daha uygun bölümlendirme yapıldığı, karışıklılığın mümkün mertebe ortadan kaldırılmaya çalışıldığı ve sisteme bir açıklık getirildiği görülmektedir. Bu husus sistem şemalarının mukayese ederek incelenmesi halinde daha açık olarak tesbit edilebilecektir. Bölümlendirme, uzmanlaşma, açıklık, basitlik, sistemin başarılı

olması için bulunması gereken temel ilkelerdendir. Getirilen yeni sistemde bu özellikleri bulmak mümkündür.

Diğer bir yandan, yeni mahkeme sisteminde bir huzursuzluk söz konusudur (bunu şemaya bakarken kolayca tesbit etmek mümkündür). Bu da yine **Apellyasiya Mahkemesi** ile ilgilidir. Kanaatinizce bu mahkemeye çok iş düşmektedir ki, bu da sistemin işleyişine negatif etki edebilir. Eğer **Harbi Mahkemeler** ve **Ağır Cinayetlere Dair İşler Üzre Harbi Mahkemeler** için ayrıca bir apellyasiya instansiyası mahkemesi kurulursa, sistemin işinin daha da kolaylaşacağını düşünüyoruz.

Hakimlerin görev süreleri konusunda da bu iki sistem arasında farklılık mevcuttur. Nitekim, eski sisteme göre, Azerbaycan Respublikasında bütün hakimlerin görev süreleri 10 yıl olduğu halde⁶⁷, yeni sistemde ise, Âli Mahkeme, Azerbaycan Respublikası'nın İktisat Mahkemesi, Azerbaycan Respublikası'nın Apellyasiya Mahkemesi ve Nahçıvan Muhtar Respublikası'nın Âli Mahkemesi hakimlerinin görev süreleri 10 yıl, diğer mahkemelerin hakimlerini görev süreleri 5 yıl olarak belirlenmiştir⁶⁸. Ve bunun yanı sıra, yeni sisteme göre Azerbaycan Respublikası mahkemelerinin hakimlerini Azerbaycan Respublikası'nın Prezidenti tayin eder⁶⁹.

KAYNAKLAR

- Azerbaycan Respublikası'nın Anayasası, 27.11.95, "Azerbaycan", Bakü 1996
- Hukuk Ensiklopedik Lüğati, Azerbaycan Ensiklopediyasının Baş Redaksiyası, Bakü 1991
- Mahkemeler ve Hakimler hakkında Azerbaycan Respublikası'nın Kanunu, 10.06.1997 (Azerbaycan gazetesi, 30.07.1997, No 160(1681))
- Mahkeme Kuruluşu hakkında Azerb.SSR.'in kanunu,16.06.1981
- Harbi Tribunaler hakkında Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 27.05.1992, No138 (Azerbaycan Respublikası'nın Kanunlar Külliyyatı, I Kitap, Qanun 1998)

67. "Hukuk Ensiklopedik Lüğati" Azerbaycan Ensiklopediyasının Baş Redaksiyası, Bakü-1991,s-478

68. "Mahkemeler ve Hakimler hakkında" Azerbaycan Respublikası'nın kanunu,XVII Fasıl, m.96

69. "Azerbaycan Respublikası'nın Anayasası", 27 Kasım 1995.m.109-9

- Azerbaycan Respublikası'nın Mahkeme Kuruluşu Hakkında kanununa Değişiklikler ve İlaveler Edilmesi Baredə Azerbaycan Respublikası'nın Kanunu, 27.05.1992 (**Hayat gazetesi 4 Haziran 1992**)
- Azerbaycan Respublikası'nın Mahkeme Kuruluşu Hakkında kanununa Değişiklikler Edilmesi Baredə Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 20.06.1995 (**Azerbaycan gazetesi 17 Kasım 1992**)
- Azerbaycan Respublikası'nın Arbitraj Mahkemesi hakkında Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 25.02.1992 (**Biznesmen Bülleteni, No 36 (101),1996**)
- Anayasa Mahkemesi hakkında Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 21.10.97 (**Biznesmen Bülleteni, No 66 (181), 1997**)
- Azerbaycan Respublikası'nın Dağlık Karabağ Muhtar Vilayətini Lağvetmek hakkında Azerbaycan Respublikası'nın kanunu, 26.11.1991, №179-XII (**Azerbaycan Respublikası'nın Kanunlar Külliyyatı, I Kitap, Qanun 1998**)
- Azerbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsi, 01.03.1996**
- Azerbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsi, 01.01.1988.**
- Azerbaycan SSR. Əli Sovyetinin Bülentəri, 1981-1987